

ВЕРОДОСТОЈНИ ДИЈАЛОГ У БИХ У КОНТЕКСТУ СВЕТСКЕ КРИЗЕ¹

CREDIBLE DIALOGUE IN BIH IN A CONTEXT OF GLOBAL CRISIS

Summary: the work studies interreligious relations and constructive dialogue between Christians and Moslems in a context of world crisis as a crisis of modernity whic epicenter is placed within western civilization. Having noticed motives of manipulative „crisis management“, as creating, amplifying, escalating, control and pacification of an interreligious conflict as a certain „conflict of civilizations“ by postmodern, neocolonial imperialism, the author focuses on manipulation with religious feelings in the case of Bosnian war, by the end of the 20th century. Having without doubt determined that the conflict was a political one and only sporadically a religious-civilisational one with considerable influence of neoimperial interfering using the rule „divide and rule“, it furthermore analises interetnical and interreligious relations between Christians and Moslems in Bosnia and Balcans at the beginning of the 21st century. Having noticed the growth of religionness in the whole area, and the growth of mutual confidence and a perspective that opens constructive dialgue, the work makes conclusion of being possible to gain consensus based on a „smallest common traditional denominator“, where religious and cultural identities would becoma a base of cooperation and approach, and not a conflict, and of possibility of building a social alternative to neocolonial order that rules this area on these bases, in a context of the crisis of modern West.

Key words: Christianity and Islam, dialogue, Bosnia and Herzegovina, „conflict of civilizations“, tradiotion, global crisis.

Сажетак: Рад проучава међурелигијске односе и конструктивни дијалог између хришћана и муслимана у контексту светске кризе као кризе краја мо-

* Др Александар Саша Гајић, научни сарадник Института за европске студије, Трг Николе Пашића 11, Београд, тел: 011 3398891 064 4834789 e-mail: romero@eunet.rs

¹ Овај рад је урађен у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство науке и просвете Р. Србије. Рад је у виду усменог саопштења био изложен на скупу „Босна и Херцеговина – могућност аутентичног ди-јалога“ у Бањалуци, 14. децембра 2012. године, у организацији „Центра за стратешку сарадњу“ из Р. Српске

дерности чији се епицентар налази у западној цивилизацији. Уочавајући мотиве манипулативног „кризног менаџмента“ као стварања, подгревања, ескалације, контроле и пацификације међуверског сукоба као својеврсног „сукоба цивилизација“ од стране постмодерног, неоколонијалног западног империјализма, аутор се усредсређује на манипулацију верским осећањима у случају босанског рата крајем 20. века. Неспорно утврђујући да је сукоб био политички а тек спорадично верско-цивилизацијски те под знатним утицајима неоконструктивног мешања по правилу „завади па владај“, надаље се анализирају међуетнички и међуверски односи између хришћана и муслимана у Босни и шире, на Балкану, на почетку 21. века. Уочавајући пораст религиозности у целом подручју, те пораст међусобног поверења и перспективе које отвара конструктиван дијалог, у раду се закључује да је могуће постићи конзензус на основу „најмањег заједничког традиционалног садржаоца“ где би верски и културни идентитети постали основа сарадње и приближавања, а не сукоба, и да би се у контексту кризе модерног запада, на овим основама, могла градити друштвена алтернатива неоконструктивном поретку који влада на овим просторима.

Кључне речи: хришћанство и ислам, дијалог, Босна и Херцеговина, „сукоб цивилизација“, традиција, светска криза

„Свеобухватни секуларизам модерног света отворио је врата бујици пометње која затире обресе духа. Традиционалне норме омогућавале су критеријуме културе и цивилизације. Зато је традиционална ортодоксија предуслов сваког разговора међу самим Традицијама.“

Бернар Кели (1907-1958), енглески филозоф,
Доминиканске студије, 1954.

Пуне две деценије, Босна и Херцеговина се често представља као неславан пример „сукоба цивилизација“ о којима је писао и које је назначио Семјуел Хантингтон². Према заговорницима концепта „сукоба цивилизација“, након краја хладноратовског биполаризма као политичког израза надметања две највеће модерне идеологије, 21. век биће доба у којима корени сукоба и немогућности суживота неће лежати у економским, геополитичким и идеолошким супротстављеностима - већ у већ у културно-колективним идентитетима и њиховим вредностима што су изникли на верским основама. У овим верско-културним разликама, дакле, леже непремостиве разлике што воде пут сукоба, порађају неразумевање, мржње и поделе. Мрачну перспективу тих сукоба, тврде неки други глобални стратежи, може и мора да пацификује само она култур-

² Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД; Подгорица, 2000

но-цивилизацијска концепција која се својим институционалним и вредносним здањем издигла „изнад“ верских идентитета и уз њих следствених историјских подела и сентимената. Само она може заштитити дигнитет сваког поједница; само је она у стању да буде архитекта глобалне сутрашњице - великог и славног епилога свеколиког човечанства у великој синтези свеопштег уједињења и помирења. Према таквом виђењу, за описану улогу способна је једино модерно-постмодерна, нерелигиозна и пострелигиозна цивилизација Запада - лишена сужених перспектива и искључивости, ослобођена сваког екстремизма и верске затуцаности, при том технолошки супериорна и способна да задовољи све потребе сваког човека формираног у свакој верској и културној матрици.

Грађански рат на простору БиХ (1992-1995) представља узорни модел научно прогнозираног начина постмодерног глобалистичког „менаџмента сукоба цивилизација“ – подстрекивања и изазивања рата, његове ескалације и медијског представљања, посредничког мешања и арбитража, директне војне интервенције, затим постизања вишестраног мировног споразума те уставног аранжмана, деценијске мировне мисије и њене имплементације што укључује процесе обнове и изградње - на основу чега се „глобални миротворац“ трајно наметнуо као највиша власт, као последња инстанца што доминира над дојуче сукобљеним народима и верама. Какви су стварни резултати, колико је стварно помирење и равноправност, који су реални резултати уложених инвестиција за послератну обнову и колико је развоју „постконфликтног простора“ донела приватизација изведена под патронатом наднационалне управе – то најбоље знају три конститутивна народа у БиХ. Али, то је мање битно. Најважније је да је овај модел глобалног менаџмента међуетничко/међуверског сукоба „ескпериментално“ примењен на реалном простору, са реалним људима те да се показао изводивим – барем у смислу дуготрајног наметања врховне власти постмодерног Запада једном „незападном“ а међусобно подељеном и антагонизираним простору. Стога је овај модел „глобалног протектората“ узоран и, уз модификације, прижељкиван и за друге светске просторе, у првом реду оне на простору Евроазије.

Сукоб у БиХ није“ сукоб цивилизација“ већ политички сукоб

Наравно, сваком ко иоле познаје историју и прилике на Балкану и БиХ као и фазе растурања бивше социјалистичке Југославије очигледно је незадовољавајуће свођење грађанског рата са краја прошлог века на димензије „сукоба цивилизација“. Узроци грађанског рата на тлу БиХ крајем прошлог века били су, пре и изнад свега – политички. Након сецесије северозападних република од федералне државе, у БиХ је одржан референдум за независност у коме су две националне и политичке конститутивне заједнице, хрватски и муслимански народ, без уважавања, односно против воље трећег конститутивног народа, српског, покушали да прегласавањем прогласе независност у чему су их признале неке велике силе, пре свих САД.

Уместо постизања консензуса између конститутивних народа о преуређењу БиХ, страни фактор је подржао једну страну у намери да одбаци резултате преговора (чувено питање „Зашто прихватити?“ кога је амерички амбасадор Цимерман упутио Алији Изетбеговићу, након чега је овај одбио Кутилеиров план)³ и наметне решење неприхватљиво за друга два народа, што се убрзо претворило у „рат сваког против свих“ који је донео велика страдања цивила на свим странама. Подстицањем и дозирањем кризе те њеним усмеравањем, САД су се наметнуле као кључни актер у „кризном менаџменту“ међу зараћеним странама. У оквиру манданта УН под америчким водством, успостављена је међународна мировна мисија као највиша власт и коначни арбитар по свим меродавним питањима на овим просторима, а НАТО трупе су постепено пресељене на овај простор, и убрзо се сместиле на највећем делу балканског полуострва. Све то указује како је избијање, ток и „решење“ локалне варијанте „сукоба цивилизација“ био геополитички инструментализован, пре свега у смислу послератног померања НАТО војног савеза на исток, уз истоверемну промену његове улоге од одбрамбеног у интервенционистички савез, наравно – под хуманитарним оправдањима⁴.

Троипогодишњи жестоки међунационални ратни сукоб, узрокован политичким и геополитичким разлозима - имао је и своју верску компоненту, пошто је управо вера кључни историјски конститутивни фактор постојећих националних заједница на просторима Балкана. У том смислу је и вера трајно умешана у односе три „политичка народа“ која потичу из једног етничког корена, и која су сличнога менталитета развијеног у три верско-цивилизацијска издања, односно - у три „културно-историјска типа“ (Данилевски)⁵. Међу добровољцима који су пристизали из иностранства за све три зараћене стране било је и оних вођених културном блискошћу, па и верским мотивима. У првом реду, били су то припадници интернационалног радикалног исламизма, који су „борбу за веру“ претворили у радикалну пара-политичку идеологију што ствара велике тензије не само са другим вероисповестима, већ и са свим зрелим, трезвеним припадницима „традиционалног ислама“ око ригидног поимања примене шеријатског закона. Што се тиче верских порива домаћих сукобљених страна, у питању најчешће је било површно идентификовање „вере“ и „нације“ у модерно-политичком смислу, односно о прихватању припадности једној од зараћених страна као „верској“ а без познавања садржаја вере - и оног површног, разумског познавања обичаја и догми те верских ритуала, и без истинске обредне праксе и живљења по вери, а камоли „живљења у вери“. Овде треба указати и на у рату погубно читавање идеолошких сурогата религиозности као замена за истински духовни живот што су, поникли у модерној епохи секуларне одвојености

³ Према Raju Thomas, "Sovereignty, Self-determination and Secession", *Yugoslavia Unraveled* (ed. Raju Thomas), Lexington Books, Boulder, 2003, стр. 7-8

⁴ Детаљније у Гајић Александар, „САД и распад Југославије – поглед из двадесетогодишње перспективе“, Национални интерес 11, 2/2011, ИПС, Београд, 2011, стр. 59-83.

⁵ Данилевски Николај, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ, Београд, 1994.

јавне политичке сфере од приватне (у чију је забран смештена религиозност) - уместо да надоместе истинску, веродостојну побожност - заправо служили да се не примети да у њој стасавају многобројне патолошке личности што ни од чега не презају, а које ће дојучерашњу идеологију заментити „традиционалном вером“ како би само заогрунули своја непочинства верско-националним изговорима. Њихова недела у виду ратних злочина што су се одиграла у рату никако се, према томе, не могу сматрати „верски мотивисаним“.

Светска криза и ситуација у БиХ

Стратегија кризног менаџмента и интервенционизам глобалистичког Запада на простору БиХ пре две деценије су се одигравали у тренуцима његовог идеолошког тријумфа (Фукујамин „крај историје“⁶), а размештање међународне мировне мисије управљање послератном, постдејтонском БиХ и њена два ентитета у периоду када је моћ САД, и шире од тога, Запада као целине, била у успону и када је изгледало да још није досегнут њен врхунац. Испоставило се да је тријумф Запада био кратког даха, и да су се већ на прелазу миленијума појављивале пукотине које су указивале на сагнацију, опадање и долазак системске кризе што ће ову надмоћ убрзано анулирати.

Актуелна Светска криза која је отпочела 2008. године није само финансијско-економска криза са глобалним димензијама: није у питању тек криза економског либеризма која на велика врата води повратку државног, интервенционистичког капитализма. У питању је свеобухватна криза која означава дефинитивни завршетак епохе модерности. Ова криза је истовремено и привредна, и културна, и социо-политичка и, вредносна, односно, у позадини, у свом темељу – духовна криза.⁷ Пет векова светске превоћи цивилизације Запада се завршава. Њени модели функционисања, на свим нивоима, показују своје негативно налачје. У њима се огледа неспособност да изнађу квалитативне одговоре и трансформишу се у супротном, стабилишућем, антикризном смеру. Нису само све институције, сви облици организовања и функционисања модерног света у добокој кризи и опадању. То су и начини мишљења и живљења у којима је обитавао модерни човек што се поуздавао у извесност потпуног и истинитог сазнања „овостраног света“ и сопствене креативне, иманентне људске моћи која се отргла од веза са традицијом и преко ње, оностраношћу, са светом духовности.

Кризно ширење са епицентром на Западу, у срцу капиталистичког система, на свом међународном пољу амбивалентно се односи према незаустановљивим процесима прерастања униполарног света у мултиполарни – света са више равноправних регионалних центара свеукупне моћи између којих тек треба изградити систем равнотеже снага. Са једне стране - радикализација

⁶ Фукујама Френсис, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД; Подгорица, 1997

⁷ Детаљније у Гајић Александар, *Духовне основе светске кризе*, Конрас, Београд, 2011.

кризних дешавања кроз реално опадање моћи Запада убрзава ове процесе; са друге - она директно угрожава мултиполарност у настајању. Постојећи глобални центри моћи, свесни да је њихов утицај у релацијама са настајућим новим половима светског система у све израженијем слабљењу и опадању, теже да своје досадашње, стечене позиције надмоћи „ушанче“ кроз радикални „кризни менаџмент“, односно кроз преусмеравање, преливање и управљање кризним упливима на просторима где се уобличавају нова, регионална језгра моћи која поступно јачају. Савремена драматична регионална дешавања - серије ратова, државних преврата, монетарних и економских удара и социјалних превирања, од којих су „арапско пролеће“ и „криза еврозоне“ тек навећи и најочљивији процеси, говоре управо о ширењу кризе и покушају њеног преусмеравања уз помоћ радикалног „кризног менаџмента“.

На овом месту се круг између тријумфа и опадања затвара, и наше се излагање поново усмерава пут Босне и сукоба који се у њој одиграо деведесетих година. Јер, концепт „кризног менаџмента“ са свим фазама изазивања и ескалације сукоба, а затим мешања, интервенције те наметања мировног споразума чија импрементација значи и размештање војних и цивилних контингента као највиших политичких арбитара (а то посредно значи и привредних, и културних, и свих осталих) на постконфликтном постору из периода глобалног тријумфализма, као успешан модел постизања стратешког овладавања простором сада само треба прилагодити контексту глобалне кризе и могућности за сукобе које она отвара. Другим речима, „сукоб цивилизација“ испробан на простору Босне сада треба извести и управљати њиме у другим бројним и далеко већим регионима света који за то пружају „повољне“ предуслове. Просторе додира и преплитања великих вера и њихових култура треба гурнути у политичке сукобе са „верским зачином“, претворити их у „глобалне Босне“, па на њих употребити већ испробани „босански рецепт“....

„Најмањи заједнички садржалац“ традиционалних вера

Искуства релативно недавних ратних страдања, као и свест о мрачним перспективама репризирања „босанског рецепта“ управљања међуверског и међуетничког сукоба у глобалним размерама а у контексту светске кризе, требала би да су довољна да пробуде из учмалости многе мислеће и делатне припаднике великих монотеистичких верских и културних творевина, пре свега на простору Евроазије, нарочито на „ровитом Балкану“, а пре свега у БиХ и њена два ентитета. Потреба о дијалогу између хришћана (западних и источних) и муслимана, јавља се као императив који треба да покаже како свака од страна, са својим традицијама и вредносним оријетирима као полазиштем, може и треба да буде основа не сукоба, већ повезивања, приближавања и сарадње.

Постмодерни, посткултурни и постнационални глобализам и његови образци живљења претња су свим културама и верама, воде у растакање и

обесмишљавање милијарди живота; његове политике сукобљавања су империјалне и неоколонијалне а њихова решења (укључујући и мировна) често манипулативна и подјармљујућа, која никоме осим њих не доносе добит, већ само корупцију, стагнацију и пропадање уз крчмење постојећих природних ресурса. *Постмодерни глобализам је антитрадиционалан*. Сукоби које он изазива између ткз. „западних“, „хришћанских“ држава и муслиманских држава те народа је у ствари сукоб глобалног неоколонијализма са њима, а не сукоб хришћанства и ислама. Неоколонијални, постмодерни глобализам, више се устремљује са мржњом на стварне хришћане него на муслимане, и тежи да им нанесе већу и неповратнију штету. Због тога хришћани и муслимани треба да покушају да нађу за спречавање суноварата својих вредности и живота људи и народа тако да не дозволе да нико не манипулише њима, да их свађа и сукобљава по принципу „завади па владај“ већ виђеном у Босни.

Историја односа хришћана и муслимана пуна је сукоба, али и уважавања и сарадње. Нећемо стога овде само указивати историјске примере сарадње : на позиве на помирљиве разговоре Николе Кузанског, Тома Аквинског на писма Гргура VII муслимаском краљу Мауританије, ни на службу св. Јована Дамаскина на двору Омајаде или политику византијске династије Комнина према Слцуцима, нити на примере споразума (Еманама – документа о сигурности) кога је халифа Омер потписао са јерусалимским православним патријархом или Мухамедово давање повеље којом се гарантује заштита манастиру св. Катарине на Синају. Постоји читав низ блискости као и утицаја између хришћана и муслимана који су засновани на заједничкој јудаистичкој старозаветној традицији који су много важнији. Нису у питању само сличности у молитвеним положајима и клањању: уџбеници теологије на Атинском универзитету без сумње тачно указују као је „од свих живих религија, ислам најближи, колико духовно толико и географски – православном хришћанству.“⁸ Но, постоје и моменти где се догме и верска искуства дубоко разилазе. Архиепископ Алабански Анастасиос каже: „Ове јасне структурне разлике налазе се у највишим догматима хришћанства: у вери у Тајну Свете Тројице и тајну оваплоћења Логоса, божанства Исуса Христа. Мусимани, као што је познато, поштују Исуса (Ису) као великог пророка, међутим – поричу Крст, и сходно томе, његов спаситељски значај за човечанство... Дијалог, ма како успешно и са најбољим намерама био вођен, не може да преброди ове разлике. Оно што дијалог може и треба да учини, јесте превазилажење нетачних и злонамерних интерпретација, које су са обе стране у историји чњене. Потребно је нагласити сличности које постоје, али је потребно јасно указати и на разлике, без искривљавања и покушаја да се други оцри и прикаже у погрешном, неаутентичном светлу. На крај че остати разлике које постоје, а међу њима ће моћи да суди слобода човековог избора.“⁹

⁸ Према Јанулатос А., *Ислам, Религиошки преглед, Атина*, 1985.

⁹ Архиепископ Анастасиос, *Глобализам и православље*, Београд, 2002, стр.130.

Модерно одвајање јавне од приватне сфере и верске у оквиру тога пружа довољан простор, да се уз испуњавање форми парламентаризма и демократских институција те њиховим испуњавањем верским садржајем кроз испуњавање вером појединаца који су у њих делегирани, а на принципима консензуалне сарадње као институционалног вида суживота на темерима веродостојности - то јест живљења достојнога свега онога што свачија вера налаже као исправно – регулише, кроз личне однос, и друштвена сфера. Хришћани и муслимани свих деноминација држећи се свако своје традиције може да усагласи са другим „најмањи заједнички традиционални друштвени садржалац“ по широком низу питања угроженим од глобалистичког постмодерног ниҳилизма – од очувања породице, односа према деци, старијим и немоћним, до односа према мањинским појавама, па преко односа према државним институцијама и привреди, борби против криминала и патолошких феномена (пре свега корупције) односа према имовини, новци, банкарском пословању, развојним стратегијама и односу према техници, науци и образовању. Све се то, уместо ка суженој индивидуалистичкој перспективи користи, може преокренути и ставити у перспективу између Бога и човека – на здраве основе идентичне у свим традицијама. А онда видети ко боље и потпуније сужи свом Богу – не кроз расправе, сукобе и ратове, већ кроз конструктивне делатности, кроз практичну примену личних врлина које стварају или на постојећим основама надограђују моделе социјалног и политичког суживота без наметања и порива ка доминацији. Како судиш, тако ће ти и бити суђено, знају хришћани; а исто вели и Кур`ан, „Трпеза“: „Нека слѣдбеници Еванђеља суде према ономе што Бог у Еванђељу објавио је.“

Колико је поверење и простор за међурелигијски, „традиционални“ дијалог?

За дијалог који треба да одреди ту „најмању заједничку основу“ и „простор деловања“ неопходно је поверење као полазиште, а његово повећање и поменути модели решења кризе као исходиште. Једина атмосфера у које се, кроз дијалог, може успоставити та основа и деловати на међуличном и друштвеном пољу јесте атмосфера поверења. Атмосфера што садржи „веру“ и гради односе „по вери“, јер то „поверење“ и значи. Она се споро и постепено гради, лако се губи, а веома тешко поново стиче. Зато прво требамо да видимо колика је сада распрострањеност вере и верника, односно какво је стање вере и поверења на Балкану, у Србији и БиХ?

На целом простору Балкана, ма колико статистичке налазе социолошких истраживања узимали са резервом и условно – једна ствар је ван сумње: традиционално веровање је у порасту. Истраживања кажу да је од почетка миленијума па током прве деценије број верника свих деноминација порастао са нешто више од 60% на око седамдесет посто, а ако се у узму у обзир и они који делом верују са свим сумњама и варијететским одступањима, тај број се пење и

до високих 82% религијске самоидентификације.¹⁰ Постепено расте број верујућих (у оквиру њих расте број обредно и догматски верујућих са 17% на 22%, односно са 15% на 17% становништва)¹¹ док број индивидуланих верника (необредних са разним степенима сумње) и неверника стагнира. Убедљиво је највеће поверење становништва односу на „своју“ цркву, односно верске заједнице, у односу на све друге облике заједништва, институционалног и неинституционалног и то на свим просторима на Балкану: на простору српске покрајине КиМ под међународном управом чак 88%, у Црној Гори 82%, Македонији 75%, Србији 66%, БиХ 64%, Хрватској 61%.¹² Природно, људи гаје највеће поверење у искрене припаднике своје вероисповести, затим у суседе (72%), па тек онда у полицију или у стране међународне организације као што је ЕУ. Најмање поверења на целом Балкану уливају странци (где не спадају народи у самој регији) и имигранти. Као и свугде у свету где се цене поштење и искреност, побожни људи и на Балкану, у комбинацији са познавањем и добросусудством које служи да се други увере у њихову истрајност, уживају највеће поверење при комуникацији, а нарочито при закључењу пословних споразум.

Занимљиво је да су управо Србија и Б и Х су у процентуалним износима опредељења најближа, често готово идентична по многобројним питањима „поверења“: У оба ентитета БиХ најмање поверења уливају имигранти (37%), странци (37%), УН (43%), ЕУ (50%), католици (53%), колеге на послу (55%), православци (60%), муслимани 61%, људи (71%) и комшије (72%). У Србији, пак, имигранти уживају 32% поверења, странци (34%), УН (39%), муслимани (43%), католици (46%), ЕУ (50%), људи (69%), православци (70%) и комшије (72%).¹³

Што се тиче односа поверења православних и муслимана унутар БиХ, ситуација је следећа: православни показују пуно поверење у муслимане у висини од 4%, делимично поверење 38%, мало поверење 24% а њих 18% у њих нема поверења. Са друге стране, муслимани показују пуно поверење такође у висини од 4%, делимично поверење у износу од 36%, мало поверење 23%, док њих 17% нема поверења¹⁴. Однос поверења је, дакле, готово симетричан, уз узимање у обзир и наслеђе рата, те утицај актуелних политичких тензија, међународног фактора и медија на степен поверења. Но, у интерперсоналним односима поверење је као и степен вере, у извесном порасту.

¹⁰ Кубуровић Зорица, “Варијетети религијске вере на Балкану, Религија и толеранција, Vol. IX, № 15, Јануар - Јун, Београд, 2011, стр. 26

¹¹ Исто, стр. 25

¹² Исто.

¹³ Кубуровић Зорица, „Степен међусобног поверења на западном Балкану и Бугарској, Религија и толеранција“, Vol. VIII, № 13, Јануар-Јун, 2010, Београд, стр. 10-11.

¹⁴ Исто, стр. 20.

Узроци проблема

У чему, дакле, лежи проблем у међуетничким и међуконфесионалним односима у оба ентитета у БиХ, па и шире? Одговор је јасан: у политици; то јест, проблем није личне и међуличне, верске, већ политичке природе, односно - он је узрокован политичким претензијама које угрожавају суживот и снижавају поверење као основу будућег побољшања сарадање. Политичност проблем је појачана упливом страног фактора, исто као и онда када је су подгрејане поделе, подржане претеране претензије једних а игнорисани интереси других а народи гурнути у „строго контролисани рат“ након кога је уследио - под страним титорством - „строго контролисани мир“.

Континуитет ове политике одражава ОХР и садашњи Високи представник који, попут својих претходника, повлачи неправедне и пристрасне постезе, пропорционално угрожава интересе једне стране колико на њихов рачун потпирује максималистичке жеље друге стране. Нажалост, овим менторским активностима на руку иде једно крајње проблематично солидарисање већег дела муслиманске бошњачке јавности која гаји нереалне наду да ће страни чинилац да им дарује централизовану државу где би они могли да прегласавају друга два конститутивна хришћанска народа. „Ови инострани центри моћи су у своју „мрежу“ пре свега ухватили велики део муслиманске (бошњачке) друштвено-политичке елите у БиХ. Сада њу користе као средство за очување својих интереса западно од Дрине, а највећи цех таквих игара плаћају баш муслимани. Док су Срби и те како успели да компензују парализу политичких процеса у БиХ, одбраном интегритета РС, други ентитет је захваћен општим хаосом. Он ће потрајати све док муслимани не смогну снаге да сопствену судбину узму у своје руке. Странци им неће донети срећу, а само могу да их хушкањем на сукобе са Србима, када то неке ван БиХ буде одговарало, гурну у нови циклус несреће.“¹⁵

Излазак из ћорокака је могућ само у директном односу хришћана и муслимана, без икога са стране: без татора који ће да привремене задовоље једне на рачун других, а дугорочно да све уназаде... Садашње стање и перспективе су такве се разумно и одрживо решење, како на простору БиХ и шире, Балкана, чак и на континенталном и глобалном нивоу, може постићи само ако се одустане од максималних циљева и искључивих ставова пуних предрасуда како према болној прошлости тако и према садашњици и недовољно изграђеном поверењу. И то само - ако се међусобно поверење гради на веродостојним традицијама свих страна, односно, на оним садржајима традиције који нас приближавају и спајају. А они нису мали, и што је важније – они су, за постизање прихватљивог решења, више него довољни.

¹⁵ Анђелковић Драгомир, *Дијалог у БиХ и народи за поткусуривање*, Политика, 23.11.2012.

Литература:

- Анђелковић Драгомир, *Дијалог у БиХ и народи за поткусуривање*, Политика, 23.11.2012.
- Архиепископ Анастасиос, *Глобализам и православље*, Београд, 2002
- Гајић Александар, „САД и распад Југославије – поглед из двадесетогодишње перспективе“, *Национални интерес* 11, 2/2011, ИПС, Београд, 2011
- Гајић Александар, *Духовне основе светске кризе*, Конрас, Београд, 2011
- Данилевски Николај, *Русија и Европа*, Службени лист СРЈ, Београд, 1994
- Јанулатос А., *Ислам, Религиошки преглед, Атина*, 1985.
- Кубуровић Зорица, „Степен међусобног поверења на западном Балкану и Бугарској, Религија и толеранција“, Vol. VIII, № 13, Јануар-Јун, 2010, Београд
- Кубуровић Зорица, “Варијетети религијске вере на Балкану, Религија и толеранција, Vol. IX, № 15, Јануар - Јун, Београд, 2011
- Raju Thomas, “Sovereignty, Self-determination and Secession” , *Yugoslavia Unraveled* (ed. Raju Thomas), Lexington Books, Boulder, 2003
- Фукујама Френсис, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД; Подгорица, 1997
- Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД; Подгорица, 2000